

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสำหรับโครงการพัฒนานวัตกรรมจากัญชงบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก

Assessing the Social Return on Investment of the Hemp Innovation Development Project on the Cultural Capital of the Hmong Ethnicity in the Phop Phra District of Tak Province

ขจรอรุณพงษ์ พงศ์วิริทธิ์ธร^{1*} วลัยลักษณ์ พันธุ์² ชวลิต หงสเลิศสกุล³ และ ประยูร อัสสกาญจน์⁴

Kajornatthapol Pongwiritthon¹ Walailak Panturee^{2*} Chavalit Honglertsakul³ and Prayoon Asakan⁴

วันที่รับบทความ : 09/05/2566

วันที่แก้ไขบทความ : 27/06/2566

วันที่ตอบรับบทความ : 07/08/2566

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสำหรับโครงการพัฒนานวัตกรรมจากัญชงบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ประชากรเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียของโครงการได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มผู้ประกอบการกัญชง กลุ่มนวัตกรชุมชนในช่วงอายุต่าง ๆ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลคีรีราษฎร์ พัฒนาชุมชนจังหวัดตากและพัฒนาชุมชนพบพระ การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่าง โดยเริ่มต้นด้วยเทคนิคการกำหนดระบบโควตา จำนวน 31 คน ใช้เทคนิคสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มโดยใช้ความสะดวกและวิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยต้องสมัครใจในการให้ข้อมูลและเข้าร่วมโครงการ โดยการวิเคราะห์แผนที่ผลลัพธ์ ประกอบด้วย การประเมินปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต และหาข้อสรุปเป็นผลลัพธ์ การวิเคราะห์ข้อมูลผลลัพธ์ส่วนเกินโดยให้คำนวณค่าน้ำหนักการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมที่เกิดขึ้น (Deadweight) ปัจจัยสนับสนุนอื่นที่มีผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ (Attribution) และอัตราการลดลงหรือคงที่ของผลสัมฤทธิ์ (Drop-off) แล้วหามูลค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxy) ของผลลัพธ์ที่แท้จริงเพื่อคำนวณอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการฯ มูลค่าการลงทุนในการดำเนินโครงการ (Input) เท่ากับ 5,183,082.86 บาท มูลค่าผลลัพธ์การลงทุนทั้งสิ้น เท่ากับ 4,824,804.06 บาท มูลค่าผลลัพธ์สุทธิ (SROI) เท่ากับ 3.22 บาท ทั้งนี้ทุก 1 บาท ที่ลงทุนในโครงการฯสามารถสร้างประโยชน์ทางสังคมด้วยมูลค่า 3.22 บาท สรุปได้ว่า โครงการฯ สร้างคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมีความคุ้มค่าต่อการลงทุนในงบประมาณที่ดำเนินการ

คำสำคัญ: ผลตอบแทนทางสังคม ชาติพันธุ์ม้ง การพัฒนานวัตกรรมกัญชง

¹ อาจารย์ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น, โรงเรียนการจัดการเพื่อนักบริหาร Lecturer, Business Administration Program, Faculty of Business Administration, Northern College, ADVEX Management School

² คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น,

² Faculty of Business Administration, Northern College

³ หน่วยศัลยศาสตร์ระบบทางเดินปัสสาวะ ภาควิชาศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช

³ Division of Urology, Department of Medicine, Faculty of Medicine, Vajira hospital. Navamindhradraj University

⁴ คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น

⁴ Faculty of Business Administration, Northern College

* Corresponding author: E-mail address: tok2029@gmail.com

Abstract

The aim of this study is to evaluate the social return on investment (SROI) of the hemp innovation development project in Phop Phra District, Tak Province, with a particular focus on the cultural capital of the Hmong community. The project involves a diverse group of stakeholders, including village scholars, hemp entrepreneurs, community innovators from various generations, representatives from the Khirirat Subdistrict Administrative Organization, the Provincial Community Development Office of Tak, and the Phop Phra Community Development Office. The sample size was determined through a sample selection technique, beginning with a quota of 31 participants selected via convenience and purposive sampling methods. These participants voluntarily provided information and actively engaged in the project. Outcome mapping was employed to analyze inputs, activities, outputs, and summarized outcomes, with consideration of factors such as deadweight, attribution, and drop-off to evaluate surplus outcome data. To calculate the project's SROI, a financial proxy of the actual results was used. The total investment value (inputs) amounted to 5,183,082.86 Thai baht, while the total investment output was 4,824,804.06 Thai baht. The resulting SROI was calculated at 3.22 Thai baht, indicating that for every Thai baht invested, the project generates a social benefit worth 3.22 Thai baht. It can be concluded that the project has generated significant social value and is a worthwhile investment given the allocated budget for its operation.

Keywords: Social Return on Investment, Hmong Ethnicity, Hemp Innovation Development

บทนำ

ในปี 2564 รัฐบาลได้มีแผนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้ประกาศพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 4 ภาค และให้นำเรื่องการกำหนดพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษ ให้ขับเคลื่อนการดำเนินงานตามองค์ประกอบของการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษ ในการพัฒนาได้แก่ 1) การให้สิทธิประโยชน์และการอำนวยความสะดวกการลงทุน 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 3) การพัฒนาห่วงโซ่การผลิตและบริการ 4) การพัฒนาแรงงานและสนับสนุนผู้ประกอบการ และ 5) การวิจัยและพัฒนาและการถ่ายทอดเทคโนโลยี ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคเหนือ โดยกำหนดให้พื้นที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง เป็นระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคเหนือ หรือ Northern Economic Corridor : NEC – Creative LANNA เพื่อยกระดับให้เป็นพื้นที่ลงทุนด้านการพัฒนาให้ป็นฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลักของประเทศอย่างยั่งยืนในอนาคต โดยอำเภอพบพระ จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ที่อยู่ในแผนพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคเหนือ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหลากหลาย (Pongwiritthon, 2018) ซึ่งพืชที่สร้างให้เกิดผลประโยชน์ได้แก่ กัญชง ถือเป็นพืชที่มีศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นพืชที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ซึ่งต้นกัญชงเป็นพืชที่นิยมนำมาแปรรูปทำเป็นผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการถักทอ นอกจากนี้กัญชงมีประโยชน์หลากหลายและปัจจุบันมีการสนับสนุนให้มีการศึกษาและส่งเสริมให้ปลูกกัญชงเป็นพืชเศรษฐกิจ เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและใน

เชิงอุตสาหกรรมเส้นใยแห่งของกัญชงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการทอเป็นผ้าใยกัญชง ทำหัตถกรรมพื้นบ้าน ผนวกรวมความร้อน สำหรับอุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมก่อสร้าง อุตสาหกรรมกระดาษ และสำหรับสารสกัดจากเมล็ดกัญชงยังใช้เป็นส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์ความงามและดูแลสุขภาพ เมล็ดกัญชงมีคุณค่าทางโภชนาการสูง จึงมีการนำไปทำเป็นอาหาร เช่น นมจากเมล็ดกัญชง ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร (Hemp Seed Oil) เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำไปใช้ปลูกบ้านสร้างเรือน และทำพลาสติกชีวภาพ เป็นต้น นอกจากกัญชงจะมีประโยชน์ในด้านอุตสาหกรรมต่าง ๆ แล้ว กัญชงยังมีสรรพคุณในด้านการรักษาโรค ซึ่งนิยมใช้กัญชงเป็นยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ซึ่งปัจจุบันกัญชงได้รับอนุญาตให้ใช้เชิงพาณิชย์ได้ตามประกาศของราชกิจจานุเบกษาให้มีผลบังคับใช้วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2564 โดยเกษตรกร บุคคลธรรมดา และนิติบุคคลสามารถลงทะเบียนเพื่อขออนุญาตปลูกได้ (Food and Drug Administration Narcotics Control Division, 2021) ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ดังกล่าว โดยเฉพาะชนเผ่าม้ง มีความเชื่อว่า เมล็ดกัญชงที่ปลูกนั้น เป็นเมล็ดที่ได้รับการประทานมาจากพระเจ้า และยังเป็นสิ่งที่พระเจ้าประทานความอุดมสมบูรณ์มาให้มนุษย์อีกด้วย นอกจากนี้จะมีการปลูกกัญชงเพื่อนำเส้นใยมาทอผ้า เพื่อใช้หนุนหมอนในการดำรงชีวิตแล้ว ยังมีการใช้กัญชงในการประกอบพิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ เช่น การสานเส้นใยกัญชงให้เป็นรองเท้า เพื่อใช้สำหรับคนตายใส่เดินทางไปสวรรค์ การต่อเส้นใยกัญชงให้มีความยาวเพื่อใช้เป็นสายสัญญาณหรือแม่กระทำการนำกัญชงมาใช้ในพิธีที่สำคัญคือ “พิธีอ้วนนิ่ง” หรือ “พิธีเข้าทรง” ซึ่งเป็นงานประเพณีที่สำคัญของชาวม้งมาตั้งแต่สมัยโบราณ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า ไม่ว่าจะระส่ำระสายของชีวิต ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ มันต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็น “กัญชง” ในบางครั้งก็อาจจะนำเส้นใยกัญชงมาทำหมวกไว้ใส่ สำหรับคนที่เสียชีวิตบางบ้านที่มีฐานะขึ้นมามากก็อาจจะทำเสื้อหรือกระโปรงไว้ชุดหนึ่งให้สวมใส่ ซึ่งชาวม้งเชื่อว่าการนำเส้นใยกัญชงติดตัวไว้กับผู้ที่เสียชีวิตในหมู่บ้านจะได้ไปพบกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้ตามวัฒนธรรมของชาวม้งนั้น ผู้หญิงหรือภรรยาของทุกบ้านจะมีหน้าที่ภายในบ้าน คือ การทอผ้า โดยผู้หญิงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีเสื้อผ้าขาย ทำให้ต้องมีการทอผ้า เพื่อใช้ในครัวเรือนกันเอง โดยการทอผ้าชิ้นนั้นจะต้องทอให้ทันงานวันขึ้นปีใหม่ เพื่อที่จะได้สวมใส่ผ้าใหม่ เพื่อเฉลิมฉลองต้อนรับวันปีใหม่ด้วย แต่ละครัวเรือนจะมีการเริ่มปลูกกัญชงตั้งแต่เดือนเมษายน และจะเริ่มทอผ้าตั้งแต่เดือนสิงหาคมไปจนถึงเดือนกันยายน จากนั้นจึงนำผ้าทอมาย้อมคราม หากผู้หญิงบ้านไหนไม่ขยัน ก็จะทำให้ทอผ้าเสร็จไม่ทันใช้ใส่วันขึ้นปีใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคนทอผ้าบ้านนั้น เป็นคนขี้เกียจ ดังนั้นผู้หญิงทุกครัวเรือนจึงต้องทอผ้าเป็น หากทอผ้าไม่เป็น ผู้หญิงคนนั้นจะหาสามีไม่ได้ เพราะมีความเชื่อกันว่าผู้หญิงคนนั้นทำอะไรไม่เป็น ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน (Food and Drug Administration Narcotics Control Division, 2021) จากวิถีชีวิตและอารยธรรมที่สวยงามบวกกับคุณสมบัติที่น่าสนใจของกัญชง ของชาวม้งที่มีมาอย่างยาวนาน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการทอผ้าจากใยกัญชงที่ สะท้อนถึงความเชื่อ ความศรัทธา จารีต และประเพณี ตลอดจนกระบวนการ และวิธีการทอ วิถีลોકเส้นใยที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งกลายเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ที่ประกอบไปด้วย ความรู้ ความสามารถ รวมกับค่านิยม และความเชื่อเรื่องระหว่างคนกับธรรมชาติ ตลอดจนคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้คณะผู้วิจัยสนใจ ที่จะทำการศึกษาวิจัย โดยมีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมชาวม้ง ผ่านสินค้าแปรรูปจากกัญชง และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชุมชนไปพร้อม ๆ กัน คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาบริบทของชุมชนชาติพันธุ์ชาวม้ง เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ชาวม้ง คนรุ่นเก่า และคนรุ่นใหม่ หรือคนคืนถิ่น ในสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม ในมิติของ

กัญชง กับสถานะความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ของชาติพันธุ์ชาวม้ง เป็นเหตุผลนำไปสู่การยื่นขอเสนอทุนจาก หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานวิจัยแห่งชาติ งบประมาณ ด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมโครงการริเริ่มสำคัญ (Flagship Project) ปีงบประมาณ 2565 แผนงานหลักการพัฒนาด้านที่ด้วยองค์ความรู้จากมหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงาน ดังกล่าว ซึ่งได้ดำเนินงานเกี่ยวกับเพื่อศึกษาวิถีวัฒนธรรม องค์ความรู้ของชุมชนชาติพันธุ์ม้งด้านการปลูก การทอผ้าจากใยกัญชง และการผลิตสินค้าจากกัญชง การพัฒนาผลิตภัณฑ์กัญชงส่วนรอก ลำต้นและใบ จากความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาภาคีเครือข่ายในพื้นที่และการพัฒนาผู้ประกอบการ และนวัตกรรมชุมชนให้มีความรู้ ทักษะในการสื่อสาร และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชง ซึ่งโครงการฯ ของ ภาครัฐและเอกชน จำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการศึกษาผลตอบแทนเพื่อการดำเนินการต่อยอดหรือ ประเมินโครงการ เพื่อให้คุ้มค่ากับการลงทุนโครงการ จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ผลตอบแทนจากโครงการ ต่าง ๆ

เครื่องมือการวัดประสิทธิภาพอย่างหนึ่งของโครงการ คือ การประเมินผลตอบแทนจากการ ลงทุน (Social Return on Investment) เป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับชุมชน คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนและสังคม ที่เป็นผลมาจากการดำเนินโครงการทาง สังคมของภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนภาควิชาการและภาคการกุศลที่ดำเนินกิจกรรมหรือโครงการทาง สังคม การประเมินผลลัพธ์ทางสังคม ช่วยสร้างความยั่งยืนแก่องค์กร ด้วยการยกระดับการเก็บข้อมูลที่ เกี่ยวข้องกับผลการดำเนินงาน และช่วยให้มองเห็นคุณค่าของผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดจากการดำเนิน กิจกรรมหรือโครงการเพื่อสังคม ตลอดจนสร้างกลไกการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อการ ปรับปรุงพัฒนานโยบายขององค์กรและสร้างประโยชน์มากกว่าเดิมในอนาคต เนื่องจากกิจกรรมหรือ โครงการเพื่อสังคมมุ่งดำเนินการเพื่อสร้างผลกระทบทางสังคม (Social Impact) เช่น ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ลดความยากจน ลดขยะหรือพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น ที่เกิดจากโครงการบริการ วิชาการแก่สังคมของสถาบันอุดมศึกษา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนางานด้านบริการวิชาการ แก่สังคมและชุมชน ซึ่งจะช่วยให้องค์กรได้ทราบถึงคุณค่าทางสังคมที่เกิดขึ้น จากการให้เงินสนับสนุนใน การจัดทำโครงการฯ ผ่านองค์กรที่ได้รับการคัดเลือกในการช่วยเหลือสังคมรู้ได้อย่างชัดเจนว่างานที่ได้ ทำไปนั้นตรง กับความต้องการของสังคมหรือไม่เพียงใด บรรลุพันธกิจมากน้อยเพียงใด และควร ปรับปรุงแก้ไขตรงไหนอย่างไรบ้าง อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีคุณค่าและเหมาะสม ตลอดจนการพัฒนากลยุทธ์ให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการแข่งขันของสังคมโลก (Schlten et al., 2006)

ดังนั้นเพื่อให้โครงการฯ ที่ดำเนินการสามารถแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางสังคมหรือผลลัพธ์ทาง สังคมทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนิน โครงการฯ เพื่อให้เห็นว่าการลงทุนในการดำเนินโครงการฯดังกล่าว สร้างผลลัพธ์ อันเป็นคุณค่าหรือ ผลกระทบทางสังคมเชิงบวกได้อย่างแท้จริงและได้สร้างประโยชน์แก่สังคมที่คุ้มค่าจากข้อมูลตัวเลขที่ ประจักษ์ เหตุนี้การประเมินผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการฯ จึงมี ความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อตรวจสอบถึงคุณค่าทางสังคมของโครงการ รวมถึงการใช้ข้อมูลที่ได้จากการ ประเมินในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการและการพัฒนางานบริการวิชาการแก่สังคมขององค์กรต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนสำหรับโครงการพัฒนานวัตกรรมจากกัญชง บนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระ จังหวัดตาก

ทบทวนวรรณกรรม

1. การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment) หรือ SROI ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถวัดและเทียบเคียง ผลสำเร็จทางสังคมของโครงการ กิจกรรมหรือธุรกิจใด ๆ ผลประกอบการจากการลงทุนใด ๆ นอกจากจะมีการประเมินผลจากมูลค่าทางตรงแล้ว การใช้ SROI เข้ามาประเมินร่วมกัน จะทำให้เห็นถึงมูลค่าทางอ้อมด้วย ซึ่งมูลค่าทางตรงจะประกอบไปด้วย ต้นทุนทางตรง และผลตอบแทนทางตรง ที่กำหนดเป็นมูลค่าตัวเงินได้ชัดเจน เช่น ค่าใช้จ่าย ยอดขาย เป็นต้น ส่วนมูลค่าทางอ้อม จะไม่แสดงถึงตัวเงินที่ชัดเจน จำเป็นต้องได้รับการแปลงหรือตีมูลค่าเทียบเคียงเป็นตัวเงินก่อน เช่น ต้นทุนเวลา ต้นทุนการเรียนรู้อบรม มูลค่าจากการจัดการวัสดุเหลือทิ้งจากการผลิต เป็นต้น โดยที่มูลค่าทางอ้อมนี้จะมีมูลค่าไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับขอบเขตพื้นที่ประชากร สภาพสังคมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ โดย Joyce and MacFarlane (2001) ได้อธิบายถึงรูปแบบของการประเมินผลลัพธ์ทางสังคม โดยใช้หลักผลลัพธ์เป็นสำคัญ (Result-Oriented) กระบวนการทั้งระบบจะประกอบไปด้วยปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Activity) ผลลัพธ์ (Output) และผลกระทบ (Outcome, Impact) โดย SROI จะมุ่งเน้นไปที่การแทนผลกระทบให้เป็นมูลค่าที่สามารถวัดผลได้ ผลกระทบทางสังคมเป็นองค์ประกอบในลักษณะผสมผสานระหว่าง ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ทักษะคน ความรู้ และองค์ประกอบอื่นเข้าด้วยกัน ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจะส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จึงทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองเห็นถึงมูลค่าทางสังคมโดยรวม และนำผลดังกล่าวไปใช้เพื่อปรับปรุงพัฒนาในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีระบบ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ทำให้ผู้บริหารสามารถที่จะมองเห็นภาพรวมขององค์การทั้งหมดตามหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาองค์การในลักษณะระบบนั้นจะก่อให้เกิดการวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาขององค์การทั้งระบบ มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ได้แก่ ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในกระบวนการบริหาร นั่นคือทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทางการเงินและข้อมูลที่ต้องใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ 2) กระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) ประกอบด้วย เทคนิคในการจัดการต่าง ๆ รูปแบบกิจกรรมการผลิต เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการผลิต 3) ปัจจัยนำออก (Outputs) ได้แก่ สินค้า บริการ กำไร ขาดทุน และผลที่คาดหวังอื่น ๆ เช่น ศักยภาพของพนักงานที่พัฒนาขึ้น เป็นต้น 4) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) คือ ข้อมูลเกี่ยวกับผลที่เกิดจากกิจกรรมขององค์การ ซึ่งสามารถนำไปพิจารณาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพในขั้นตอนต่าง ๆ ได้ ซึ่งจากทฤษฎีระบบ องค์การจะใช้กระบวนการแปรสภาพเพื่อเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าไปเป็นผลผลิต และในขณะเดียวกันกลไกในระบบก็จะขึ้นกับการนำข้อมูลย้อนกลับไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบผลลัพธ์ และปรับปรุงปัจจัยนำเข้า

การพิจารณาผลประโยชน์สุทธิของวิธีการวัดผลกระทบทางสังคมแบบ SROI จะพิจารณาผลประโยชน์สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีก่อนการเกิดขึ้นของโครงการใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม และผลประโยชน์ปัจจุบันสุทธิที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคมนอกเศรษฐกิจ ซึ่งกล่าวได้ว่า SROI เป็นเครื่องมือที่ช่วยตีความ “คุณค่า” ของโครงการเพื่อสังคมเป็น “มูลค่า” ทางการเงิน เพื่อให้ง่ายต่อการสื่อสารแก่สังคมและหน่วยงานผู้จัดสรรทุน ได้แก่ 1) ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นเชิงสิ่งแวดล้อม คือ ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลที่กิจกรรมเข้าไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในสังคม อาทิ คุณภาพอากาศดีขึ้น สารเคมีตกค้างลดลง ป่าไม้อุดมสมบูรณ์มากขึ้น ไฟป่าหมดไป สัตว์ป่ากลับคืนมาระบบนิเวศดีขึ้น ผลตอบแทนในรูปแบบนี้ต้อง

แปลงค่าผ่าน Financial Proxy ก่อน 2) ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นเชิงสังคม คือ ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลที่กิจกรรมเข้าไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของมนุษย์ อาทิ คนในสังคมมีการศึกษาดีขึ้น มีความสุขมากขึ้น อายุยืนขึ้นโรคร้ายไข้เจ็บลดลง ผลตอบแทนในรูปแบบนี้ต้องแปลงค่าผ่าน Financial Proxy ก่อน และ 3) ผลตอบแทนทางสังคมในทางเศรษฐกิจ คือ ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลที่กิจกรรมเข้าไปสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงรายได้ อาทิคนในสังคมมีรายได้เพิ่มมากขึ้น รายขึ้น เป็นผลตอบแทนในรูปแบบเชิงตลาดผลตอบแทนในรูปแบบนี้ไม่ต้องแปลงค่าผ่าน Financial Proxy โดยทั่วไปแล้วการประเมินผลกระทบจากการลงทุนของโครงการเพื่อสังคมจะจำแนกตามระยะความสำเร็จของโครงการวิจัย ได้แก่ การประเมินผลกระทบก่อนดำเนินโครงการ การประเมินผลกระทบระหว่างดำเนินโครงการ และการประเมินผลกระทบหลังดำเนินโครงการ หรือหลังโครงการเสร็จสิ้นแล้ว โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) ก่อนการดำเนินโครงการ (Ex-Ante Evaluation) คือ การประเมินเพื่อตัดสินใจว่าควรจะทำ โครงการหรือไม่ ควรอนุมัติโครงการหรือไม่ (ประเมินจากการคาดการณ์ของผลลัพธ์อนาคต) 2) ระหว่างการดำเนินโครงการ (On-going) คือ การประเมินเพื่อพิจารณาว่าผลลัพธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ควรหยุดหรือไปต่อ หรือปรับแผนกิจกรรม และ 3) หลังการดำเนินโครงการ (Ex-Post Evaluation) คือ การประเมินเพื่อพิจารณาผลลัพธ์หลังสิ้นสุดกิจกรรม ว่าสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นอย่างไรหรือการประเมินจากข้อเท็จจริงของผลลัพธ์) การกำหนดข้อมูลทางตัวเงินเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการเพื่อสังคมคือข้อมูลทางการเงินที่ต้องใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งข้อมูล ได้แก่ 1) ข้อมูลด้านต้นทุนในการขับเคลื่อนโครงการเป็นข้อมูลด้านต้นทุน เป็นข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์ SROI โดยผู้ประเมินต้องมีการจัดเก็บข้อมูล ในรูปของมูลค่าต่อปี และต้องมีการกำหนดปีที่มีการลงทุนเพื่อขับเคลื่อนโครงการ และ 2) ข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการเป็นข้อมูลด้านผลประโยชน์สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับกรณียังไม่มีโครงการเกิดขึ้น ซึ่งค่าแทนทางการเงินจะสอดคล้องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยทั่วไปแล้วในค่าแทนทางการเงินของโครงการเพื่อสังคมจะพิจารณาจาก 2 มิติ คือ การกำหนดค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) โดยอ้างอิงจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์และวิเคราะห์ผ่านราคาตลาดหรือการประเมินจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศรายไตรมาส (Pongwiritthon et al., 2022)

ดังนั้นแนวคิดการวิเคราะห์และลักษณะเฉพาะของแนวทางการประเมินผลกระทบทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการวิจัยเพื่อสังคม ในวิธีการเชิงปฏิบัติการเพื่อประเมินผลกระทบทางสังคมที่เข้าใจได้ง่ายเพื่อให้หน่วยงานหรือองค์กรเพื่อสังคมนำไปใช้ปฏิบัติจริงและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงแก่ผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานความรู้ด้านการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นตามการเขียนรายงานผลกระทบซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา ได้แก่ 1) การทบทวนรายละเอียดโครงการทางสังคมที่ต้องการประเมิน 2) การสร้างเส้นทางสู่ผลกระทบทางสังคมของโครงการเพื่อสังคม 3) ประเมินผลกระทบทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโครงการเพื่อสังคม สรุปได้ว่า Social Return On Investment (SROI) อัตราส่วนระหว่างผลประโยชน์ต่อต้นทุน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคืออัตราส่วนของผลรวมมูลค่าปัจจุบันผลประโยชน์ส่วนเพิ่ม จากโครงการเพื่อสังคมต่อมูลค่าปัจจุบันของต้นทุนโครงการทั้งหมดโดยเกณฑ์การพิจารณาว่าโครงการดังกล่าวสามารถสร้างผลกระทบได้ คือเมื่อ SROI มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผลประโยชน์จากโครงการเพื่อสังคมอย่างน้อยคิดเป็น 1 เท่าของต้นทุนทรัพยากรขับเคลื่อนโครงการ (ลงทุน 1 บาท สังคมได้รับผลประโยชน์กลับคืนมาอย่างน้อย 1 บาท) ทั้งนี้ SROI แสดงค่าเป็นอัตราไม่มีหน่วยแต่สามารถแปลความหมายได้ คือ โครงการเพื่อสังคมสามารถสร้างผลประโยชน์ส่วนเพิ่มคิดเป็นค่า SROI เท่าของต้นทุนการขับเคลื่อนโครงการ

2. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นวาระการพัฒนาในระดับโลก ได้ถูกบรรจุลงในแผนและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยยุคปัจจุบันตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นแผนที่กำหนดทิศทางหลักในการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ โดยมีหลักการสำคัญ คือ 1) ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา 3) ยึดวิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี 4) ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579 โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 5) ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมและ 6) ยึดหลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน 5 ปี ที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว (Office of the National Economic and Social Development Council, 2020) ดังนั้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน หมายถึงการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีที่ขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ ความเจริญก้าวหน้า ขณะเดียวกันการพัฒนาอย่างยั่งยืนมิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่รวมถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย จึงต้องพัฒนาให้ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ทั้งปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งสอดคล้องลงตัวระหว่างธรรมชาติควบคู่กับคุณภาพชีวิตของคน สรุปได้ว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงหมายถึงการพัฒนาที่ต้องการจัดการทรัพยากรทั้งธรรมชาติและมนุษย์รวมถึงทรัพยากรการเงินและวัสดุให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งและอยู่ดีกินดี ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การที่จะทำให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้นั้น จะต้องพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีศักยภาพในการจัดการการพัฒนาเพื่อให้ประเทศพร้อมรับกับสถานการณ์ในอนาคต โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงมีการพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืนในภาวะที่ต้องเผชิญกระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์ที่ปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือการพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างถาวร

3. แนวคิดการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นของปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อทำให้ประชาชนไม่ยากจน เป็นต้น 2) การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น และ 3) การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น (Pongwiritthon, 2018)

4. แนวคิดการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการร่วมดำเนินกิจกรรมของกลุ่มคน ได้แก่ 1) ร่วมคิด ร่วมในการประชุมปรึกษาหารือในการวางโครงการวิธีการดำเนินงานการติดตาม ตรวจสอบ และการดูแลรักษา เพื่อให้กิจกรรมโครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์ 2) ร่วมตัดสินใจ เมื่อมีการประชุม

ปรึกษาหารือแล้วจะต้องร่วมกันในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด 3) ร่วมปฏิบัติตามโครงการ เป็นการเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ เช่น ร่วมออกแรงร่วมบริจาคทรัพย์ เป็นต้น และ 4) ร่วมติดตามและประเมินผลโครงการ คือ เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้วได้มีส่วนร่วมในการตรวจตราดูแลรักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ (United Nations Office of Thailand, 2021) ซึ่งการวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสามารถที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการประเมินโครงการพัฒนานวัตกรรมจากกัญชงบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระ จังหวัดตากของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการฯ และแนวทางการพัฒนานวัตกรรมจากกัญชงบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระ จังหวัดตากในการใช้หลักการประเมินและการพัฒนาที่เป็นหลักการที่เกิดจากโครงการดังกล่าวให้เกิดการเจริญเติบโตในระดับจุลภาคและมหภาคต่อไปในอนาคต

ระเบียบวิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการคำนวณผลตอบแทนทางสังคม (SROI) จากข้อมูลเชิงลึกของการเปลี่ยนแปลง (Providing Insights For Change) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในประเด็นการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) (Joyce & MacFarlane, 2002) โดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือในการดำเนินโครงการฯ โดยข้อคำถามที่ใช้วัดตัวแปรและเนื้อหาต่าง ๆ ในแบบสอบถามจะครอบคลุมแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อให้ตรงประเด็นและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการวัดตัวแปร คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดหัวข้อหรือประเด็นไว้กว้าง ๆ ล่วงหน้า ผ่านผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ซึ่งได้ลักษณะคำถามตรวจสอบและปลายเปิด รวมถึงการสัมภาษณ์ที่ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 บริบทพื้นที่ทั้งเชิงกายภาพ สังคม วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้งกับกัญชง ความรู้เดิมของชุมชน ความเชื่อ วิถีชีวิต ศักยภาพ เศรษฐกิจ ปัญหาของชุมชน กิจกรรมที่ 2 การสร้างการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชง กิจกรรมที่ 3 สถาบันถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชงผลิตภัณฑ์จากส่วนต่าง ๆ ของกัญชง ความรู้ด้านการการตลาด การจัดทำสื่อออนไลน์ ช่องทางการจัดจำหน่าย การสื่อสารการตลาด กิจกรรมที่ 4 จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ “ชีวิตกัญชงกับวิถีม้ง” ดัง Figure 1 โดยการดำเนินโครงการดังกล่าวสามารถที่จะปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความชัดเจนของคำตอบได้ โดยครอบคลุมประเด็นการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นประชาชนชาวบ้านจำนวน 3 คน กลุ่มผู้ประกอบการกัญชง จำนวน 10 คน กลุ่มนวัตกรรมชุมชนจำนวน 12 คน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลคีรีราษฎร์ จำนวน 2 คน พัฒนาชุมชนจังหวัดตาก จำนวน 2 คน และพัฒนาชุมชนพบพระ จำนวน 2 คน ซึ่งการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยเริ่มต้นด้วยการกำหนดระบบโควตาและใช้เทคนิคสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงพื้นที่และแบบความสะดวก จำนวน 31 คน โดยผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยต้องให้ความสมัครใจในการให้ข้อมูล เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการในการส่งเสริม สนับสนุนและให้ศึกษาข้อมูล บริบทพื้นที่ทั้งเชิงกายภาพ สังคม วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้งกับกัญชง ความรู้เดิมของชุมชน ความเชื่อ วิถีชีวิต ศักยภาพ เศรษฐกิจ ปัญหาของชุมชน เพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในการดำเนินการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชง สถาบันถ่ายทอดองค์ความรู้

ด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชงผลิตภัณฑ์จากส่วนต่าง ๆ ของกัญชง ความรู้ด้านการตลาด การจัดทำสื่อออนไลน์ ช่องทางการจัดจำหน่าย การสื่อสารการตลาด จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ “ชีวิตกัญชงกับวิถีมีง”

Figure 1 Operational Activities for the Project

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi- Structured Interview) ในดำเนินโครงการฯ โดยข้อคำถามที่ใช้วัดตัวแปรและเนื้อหาต่าง ๆ ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อให้ตรงประเด็นและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการวัดตัวแปร ซึ่งการประเมินผลตอบแทนทางสังคมนี้มีข้อจำกัดอยู่หลายประการดังเช่นต้องใช้ทักษะการใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SROI CALCULATOR (National Innovation Agency, Thailand, 2020) การเงินและการบัญชีขั้นพื้นฐานในการจัดการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) นอกจากนี้การสร้างตัวแทนทางการเงินเพื่อนำมาแปลงค่า การหามูลค่าปัจจุบัน การกำหนดอัตราผลตอบแทน การกำหนดค่าของทุนและผลลัพธ์ต้องอาศัยการสร้างสมมุติฐานซึ่งต้องอาศัยความระมัดระวังค่อนข้างมาก ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงตัวเลขได้กำหนดอัตราการคิดลด 3.50% ซึ่งได้จากการประเมินจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศรายไตรมาส 2566 (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022) โดยการคำนวณเพื่อแปลผลของ SROI

การวัดผลตอบแทนทางสังคมการลงทุน (SROI) เป็นมูลค่าทางการเงินโดยประเมินจากขั้นตอนการวิเคราะห์ SROI ทั้ง 6 ขั้นตอน คือ 1) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ 2) การลงทุนในการดำเนินโครงการ 3) ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง 4) การคำนวณมูลค่าผลลัพธ์ 5) การปรับมูลค่าของผลลัพธ์ 6) จัดทำรายงานโครงการ (National Innovation Agency, Thailand, 2020) การแปลความหมาย

ได้แก่ 1) ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) มากกว่า 1 หมายถึง มีมูลค่าทางสังคมเพิ่มขึ้นคุ้มค่าแก่การดำเนินกิจกรรม 2) ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) เท่ากับ 1 หมายถึง ผลการดำเนินกิจกรรมไม่สร้างผลประโยชน์/ผลตอบแทน 3) ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) น้อยกว่า 1 หมายถึง ผลการดำเนินกิจกรรมไม่ก่อให้เกิดผลตอบแทน

การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการศึกษาที่ดำเนินการรวบรวมข้อมูลและใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากเครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและรวบรวมข้อมูลโดยใช้การแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured - Interview) รวมถึงการอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) เพื่อในการตั้งประเด็นการสนทนาและมีผู้ช่วยเป็นผู้บันทึกการสนทนาพร้อมทั้งตั้งประเด็นการสนทนาเสริม ซึ่งนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแบบองค์รวม (Holistic) สรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการศึกษา ในการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยและพัฒนารูปแบบการประเมินมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้ 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการประเมินโครงการฯตามรูปแบบการประเมินที่ได้พัฒนาขึ้น 2) การสนทนา โดยการจัดให้มีการสนทนากลุ่ม ๆ ตามกลุ่มของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่รวมกลุ่มกัน ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ในการตั้งประเด็น การสนทนา และผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้บันทึกการสนทนาพร้อมทั้งตั้งประเด็นการสนทนาเสริม โดยการใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในลักษณะการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ที่ผู้วิจัยได้สร้างประเด็นการสัมภาษณ์ตามกรอบการประเมินตามหลักความสมดุลสามเสาหลัก ได้แก่ ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม โดยผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นรายบุคคล 3) การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมจากการดำเนินโครงการฯ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาสรุปผลเป็นแผนที่ผลลัพธ์ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการกิจกรรม ผลผลิต และผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินโครงการฯ 4) การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนโครงการฯ (SROI) โดยการคำนวณหาอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าการลงทุนในงบประมาณโครงการฯทุก 1 บาทที่ใช้ไป ทำให้คณะดำเนินโครงการได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว นำมาตรวจสอบความครบถ้วนของเนื้อหาว่าครอบคลุมทุกวัตถุประสงค์หรือไม่ ก่อนนำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยนำข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมมาตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ประเด็นการศึกษาสังเคราะห์เพื่อให้ได้ภาพรวมภายใต้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของการดำเนินโครงการแบบองค์รวม สรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการศึกษาโดยการพรรณนาความ การวัดผลตอบแทนทางสังคมการลงทุน (SROI) เป็นมูลค่าทางการเงินโดยประเมินจากขั้นตอนการวิเคราะห์ SROI ในแต่ละขั้น ดังนี้

1. เงื่อนไขสมมติฐานการตัดสินใจ ได้แก่ ถ้าไม่ฟื้นฟูองค์ความรู้บริบทพื้นที่ชนเผ่า วิถีวัฒนธรรมองค์ความรู้ของชุมชนชาติพันธุ์ด้านการปลูก การทอผ้าจากใยกล้วย และการผลิตสินค้าจากกล้วยจะสูญหาย/ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้ความร่วมมือและสนใจ
2. การเปลี่ยนแปลง ผลกระทบที่ตั้งใจให้เกิด และการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ตั้งใจให้เกิด ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงที่ตั้งใจให้เกิดในการแทรกแซงกิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการในภาพรวมของโครงการวิจัยดังนี้ 1) องค์ความรู้บริบทพื้นที่วิถีชีวิต สังคม ชุมชนของชาติพันธุ์ร่วมกับกล้วย 2) สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ร่วมกับกล้วย 3) องค์ความรู้ด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์

จากกัญชง 4) ผลิตภัณฑ์จากกัญชงและนวัตกรรมชุมชน 5) การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ดัง Table 1

3. ข้อมูลพื้นฐาน (Base Line) และขอบเขตการประเมิน 3.1) ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลพื้นฐาน รวบรวมโดยการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มด้วยแบบสอบถาม เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพก่อนเข้าร่วมกิจกรรม รายได้ ความรู้และทักษะในการประกอบการ แรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การผลิตในปัจจุบัน ความต้องการในการพัฒนา ปัญหาอุปสรรค และรวบรวมข้อมูลรายได้ของกลุ่มจากสมุดบัญชีกลุ่ม ซึ่งการสร้างการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในการดำเนินการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชง วิถีวัฒนธรรม องค์กรความรู้ของชุมชนชาติพันธุ์มุ่งด้านการปลูก การทอผ้าจากใยกัญชง และการผลิตสินค้าจากกัญชง การส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์กัญชงส่วนราก ลำต้น และใบ จากความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาภาคีเครือข่ายในพื้นที่และพัฒนาผู้ประกอบการ และนวัตกรรมชุมชน ให้มีความรู้ทักษะในการสื่อสาร และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชง 3.2) ขอบเขตการศึกษา การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมกิจกรรมพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในครั้งนี้เป็นแบบการประเมินแบบ Ex-Ante ก่อนการดำเนินโครงการ/กิจกรรมและ Ongoing หลักการดำเนินโครงการและกิจกรรมของโครงการ

4. ข้อมูลจากผู้มีส่วนได้เสียหลัก โดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Discussion: FDG) หรืออาจใช้เครื่องมือประเมินอย่างรวดเร็วแบบมีส่วนร่วม (Participation Rapid Appraisal: PAR) เช่น แผนภูมิเวนน์/ชาปาตี (Venn/Chapati Diagram) Product Attribution Raking และ Relative Preference Ranking หรือวิธีการอื่น ๆ ประกอบการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

Table 1 The Logic Model and Theory of Change for the Hemp Innovation Development Project in the Phop Phra District of Tak Province Focuses on the Cultural Capital of the Hmong Community.

SROI	Logic Model and Theory of Change (Ex-Ante & Ongoing Evaluation)
Intended Change	If knowledge about hemp skills is restored, the way of life of the Hmong tribe with hemp from upstream, midstream, downstream, and traditional hemp products. Development of embroidered products, clothing, fabrics, souvenirs, brands, digital markets, support, coordination of stakeholder groups, and some budgets, extending knowledge to other communities, extending wisdom in the public and private sectors, as well as a learning center and knowledge model for ethnic youth.
Expected Outcomes	100 rolls of hemp cloth/ 20 designs of bags/ 5 embroidery designs/ 2 types of souvenirs (bracelet, necklace)/ 100 bars of soap/ 1 number of brand (Phop Kan)/ 1 design of cloak/ 1 formula of shampoo/ 1 formula of serum/ 1 system of digital market/ 1 cultural map/ knowledge transfer and exhibition of ethnic products in the subdistrict/ 1 ethnic product and knowledge transfer center/ the continuation of the weaving culture
Outputs	New products (100 rolls of hemp cloth/ 20 designs of bags/ 5 embroidery designs/ 2 types of souvenirs (bracelet, necklace)/ 100 bars of soap/ 1 number of brand (Phop Kan)/ 1 design of

SROI	Logic Model and Theory of Change (Ex-Ante & Ongoing Evaluation)
Intended Change	If knowledge about hemp skills is restored, the way of life of the Hmong tribe with hemp from upstream, midstream, downstream, and traditional hemp products. Development of embroidered products, clothing, fabrics, souvenirs, brands, digital markets, support, coordination of stakeholder groups, and some budgets, extending knowledge to other communities, extending wisdom in the public and private sectors, as well as a learning center and knowledge model for ethnic youth. cloak/ 1 formula of shampoo/ 1 formula of serum) 1 system of digital market/ 1 cultural map/ knowledge transfer and exhibition of ethnic products in the subdistrict/ 1 ethnic product and knowledge transfer center
Inputs	Budget supported by the National Research Council of Thailand, researchers, and the Northern College.
Key Assumptions:	A Short Narrative:
The group members cooperate, and community educational institutions, government agencies, and the private sector help promote it.	The group members have a feeling of distrust toward the government officers.

ผลการศึกษา

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมการลงทุน (SROI) เป็นมูลค่าทางการเงิน โดยมีรายละเอียดการประเมินผลดังนี้

1. กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ (Stakeholder) ซึ่งผู้ได้รับประโยชน์ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 3 คน กลุ่มผู้ประกอบการกัญชง จำนวน 10 คน กลุ่มนวัตกรรมชุมชน จำนวน 12 คน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลคีรีราษฎร์ จำนวน 2 คน พัฒนาชุมชนอำเภอพบพระและจังหวัดตาก จำนวน 4 คน และสถาบันการศึกษาระดับชุมชน 1 แห่ง

2. การลงทุนในการดำเนินโครงการ (Input) โดยแยกตามปัจจัยนำเข้า/ทรัพยากร, มูลค่า (บาท/ปี)ที่ดำเนินโครงการ) ดัง Table 2

Table 2 The Logic Behind Investing in the Project Operation is Based on the Inputs.

Stakeholder of the project	Inputs/Resources	Total outcome value (Baht/Year of project implementation)
Beneficiary		
3 village wisdom scholars and 10 members of a group of hemp entrepreneurs	The value of knowledge and knowledge skills Increased income per year	160,032.67

Stakeholder of the project	Inputs/Resources	Total outcome value (Baht/Year of project implementation)
	Brand of Hmong Digital marketing	
12 people from a group of community innovators	The value of knowledge and knowledge skills	
2 representatives of Khirirat Subdistrict Administrative Organization	Increased income per year Brand of Hmong Digital marketing	4,425,594.88
4 officers of the Provincial Community Development Office of Tak and the Phop Phra Community Development Office	The value of knowledge and knowledge skills Increased income per year Brand of Hmong Digital marketing	597,455.31
1 community-level educational institution		
The total value of investment in the project is considered an input.		5,183,082.86

4. การคำนวณมูลค่าผลลัพธ์ (Valuation) และการปรับมูลค่าของผลลัพธ์ (Impact Adjustment) ได้แก่ การคำนวณมูลค่าผลลัพธ์ (Valuation) ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ประเภท ความสำคัญ มูลค่าผลลัพธ์ทิศทางผลลัพธ์ การรวบรวมข้อมูลกรณีฐาน กิจกรรมห่วงโซ่ผลลัพธ์ กิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม: การพัฒนานวัตกรรมจากกัญชงบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระจังหวัดตาก

5. ค่า Deadweight ค่า Attribute แสดงดังตาราง 2 และ 3 ค่า Displacement เท่ากับร้อยละ 0 เนื่องจากการดำเนินงานของกลุ่มเกิดจากการสนับสนุนของโครงการ จึงไม่เปรียบเทียบกับกิจกรรมอื่นที่ดำเนินการเช่นเดียวกัน และการประเมินดำเนินการระหว่างการดำเนินโครงการ ค่า Drop off เท่ากับ ร้อยละ 0.00 ดัง Table 3

Table 3 Valuation and Impact Adjustment

Valuation	Change of outcomes	Type	Importance	Net present value	Outcomes direction
3 village wisdom scholars and 10 members of a group of hemp entrepreneurs					
1. Acquiring skills and knowledge in using innovation		Monetary value	41.45	148,970.47	Stable
2. Acquiring results, innovations, and models, resulting in success in operations					

Valuation	Change of outcomes	Type	Importance	Net present value	Outcomes direction
3. The change of income, budget, management, resources, production, and activity					
12 people from a group of community innovators and 2 representatives of Khirirat Subdistrict Administrative Organization					
1. Acquiring skills and knowledge in using innovation		Monetary value	28.55	4,119,677.17	Stable
2. Acquiring results, innovations, and models, resulting in success in operations					
3. The change of income, budget, management, resources, production, and activity					
4 Officers of the Provincial Community Development Office of Tak and the Phop Phra Community Development Office and 1 community-level educational institution					
1. Acquiring skills and knowledge in using innovation		Monetary value	25.00	556,156.42	Stable
2. Acquiring results, innovations, and models, resulting in success in operations					
3. The change of income, budget, management, resources, production, and activity					
Total outcomes of investment value				4,824,804.06 Baht	
Net outcome value of social return on investment (SROI)				3.22 Baht	

ข้อมูลมาหาผลตอบแทนจากโครงการและกิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม: การพัฒนานวัตกรรมจากภัยขงบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ม้ง อำเภอพบพระจังหวัดตาก เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้พบว่า มีข้อจำกัดในการประเมินมูลค่าจากผลตอบแทนที่เกิดขึ้นในความรู้สึก ทักษะความรู้ ความร่วมมือและความสามัคคีที่เพิ่มขึ้นของชุมชน ไม่สามารถตีเป็นมูลค่าทางการเงิน (Financial Proxy) ได้ จึงทำให้ผลตอบแทนทางสังคมมีสัดส่วนที่น้อยที่สุด ซึ่งโครงการได้สร้างผลกระทบทางสังคม 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้/งบประมาณ/ทรัพยากรในการบริหารจัดการ/การผลิต/การดำเนินกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลง/เกิดทักษะ/องค์ความรู้ในการใช้งานนวัตกรรมผลงาน/นวัตกรรม/โมเดล ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ความสำเร็จในการดำเนินงาน จำนวนมูลค่าผลประโยชน์จากการลงทุนเท่ากับ 4,824,804.06 บาท และมูลค่าการลงทุนโครงการเท่ากับ 1,500,000.00 บาท

ผลการคำนวณหาอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการฯ โดยเปรียบเทียบมูลค่าปัจจุบันของโครงการฯกับมูลค่าการลงทุนที่ใช้ไปในการดำเนินโครงการฯ รายปี กำหนดช่วงเวลาในการคำนวณผลลัพธ์ภายหลังการดำเนินโครงการ 1 ปีหลังดำเนินโครงการการคำนวณผลลัพธ์รายปีจากการดำเนินโครงการคิดมาจากมูลค่าของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในช่วงดำเนินโครงการทั้งหมด (ปีฐาน 2564) Discount Rate = 3.50 % ผลสรุปรวม พบว่า มูลค่าผลลัพธ์การลงทุนทั้งสิ้น

4,824,804.06 บาท มูลค่าผลลัพธ์สุทธิ (SROI) ทั้งนี้ ทุก 1 บาท ที่ลงทุนในโครงการฯสามารถสร้างประโยชน์ทางสังคมด้วยมูลค่า 3.22 บาท จากผลการศึกษาดังกล่าว แสดงถึงผลการดำเนินงานของโครงการฯ ที่สร้างประโยชน์ต่อสังคมและมีความคุ้มค่าในการลงทุนดำเนินโครงการ นอกจากนี้อัตราผลตอบแทนการลงทุนจะผันแปรตามจำนวนของผู้เข้าร่วมโครงการฯ และระยะเวลาที่เปลี่ยนไป นั่นหมายถึง ผลประโยชน์หรือมูลค่าทางการเงินของสังคมที่จะเพิ่มมากขึ้นต่อไปในอนาคต

สรุปและการอภิปรายผล

โครงการวิจัยครั้งนี้มีอัตราผลตอบแทนทางสังคมในช่วงระยะเวลาการลงทุนปีแรกตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2564 จนถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 เท่ากับมูลค่า 3.22 บาท แสดงถึงความคุ้มค่าในการลงทุนต่อ 1 บาท สามารถสร้างผลลัพธ์ทางสังคมออกมาได้ 3.22 บาท จากผลการศึกษาดังกล่าว แสดงถึงผลการดำเนินงานของโครงการฯที่สร้างประโยชน์ต่อสังคมและมีความคุ้มค่าในการลงทุนดำเนินโครงการฯ นอกจากนี้ อัตราผลตอบแทนการลงทุนจะผันแปรตามจำนวนของผู้เข้าร่วมโครงการฯ และระยะเวลาที่เปลี่ยนไป นั่นหมายถึง ผลประโยชน์หรือมูลค่าทางการเงินของสังคมที่จะเพิ่มมากขึ้นต่อไปในอนาคตด้วย สรุปได้ว่าความสามารถของโครงการที่สามารถออกแบบและวางแผนกลยุทธ์ของโครงการให้ตอบโจทย์ตามความต้องการของชุมชน ได้อย่างตรงเป้าหมายและสามารถทำให้เกิดผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pongwiritthon et al. (2022) ที่ได้พบว่า การวิเคราะห์แผนที่ผลลัพธ์ ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า(Input) กิจกรรม (Activities) ผลผลิต (Output) และหาข้อสรุปเป็นผลลัพธ์ (Outcome/Impact) การวิเคราะห์ข้อมูลผลลัพธ์ส่วนเกินโดยให้ค่าน้ำหนักการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมที่เกิดขึ้น (Deadweight) ปัจจัยสนับสนุนอื่นที่มีผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์(Attribution) และอัตราการลดลงหรือคงที่ของผลสัมฤทธิ์ (Drop-off) แล้วหามูลค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial Proxy) ของผลลัพธ์ที่แท้จริงเพื่อคำนวณอัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ผลการศึกษาพบว่า ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกร รายได้จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผลผลิตการเกษตร และลดค่าใช้จ่ายลดด้านสังคม ค่าใช้จ่ายของครอบครัวในการลงทุนทางการเกษตร ลดหนี้สินครัวเรือนจากการวางแผนการผลิตรอบปีผลผลิตการเกษตร ด้านสังคมการศึกษา การมีวิชาชีพและความรู้ในการผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปและชุดความรู้การวางแผนการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสังคมวัฒนธรรม ซึ่งผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ของโครงการฯ มีมูลค่ารวมปัจจุบันทั้งหมด จำนวน 1,155,532.50 บาท กับมูลค่าการลงทุนที่ใช้ไปรวม จำนวน 1,155,532.50 บาท มูลค่าการลงทุนตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 3,634,189.57 บาท ทั้งนี้ ทุก 1 บาท ที่ลงทุนในโครงการฯสามารถสร้างประโยชน์ทางสังคมด้วยมูลค่า 1.32 เท่า สรุปได้ว่า โครงการฯสร้างคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และมีความคุ้มค่าต่อการลงทุนในงบประมาณที่ดำเนินการ และยังสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบทางสังคมจากโครงการ (Social Impact Assessment) โดยการประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation) หรือเส้นทางผลกระทบ (Impact Pathway) การประเมินผลกระทบจากโครงการงานพัฒนาตามแนวคิดของ White and Raitzer (2017) ได้จำลองสถานการณ์ในกรณีที่ไม่มีการแทรกแซง (Non- Interventions) และเปรียบเทียบกับสถานการณ์จริงที่มีการแทรกแซง (Interventions) การประเมินผลกระทบเป็นการวัดผลที่เกิดการได้รับผลกระทบจากสิ่งที่ใส่เข้าไป (Treatment effect) เป็นสิ่งที่แทรกแซง (Intervention) เช่น กระบวนการวิจัยหรือการทำโครงการ สามารถทำให้เกิดผลลัพธ์ (Outcome) เช่น รายได้ ผลผลิต ภาวะยากจน สุขภาพ และในด้านอื่น ๆ ที่แตกต่างจากเดิมโดยผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI) เป็นการวัดผลลัพธ์ทางสังคม ทั้งผลลัพธ์ด้าน

เศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม โดยการนำผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact) ในด้านต่าง ๆ ที่ได้ประเมินมาคำนวณหามูลค่าทางการเงิน (Monetized Value) แล้วเปรียบเทียบกับมูลค่าทางการเงินของต้นทุนหรืองบประมาณที่ใช้ไปในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่า โครงการหรือกิจกรรมได้สร้างประโยชน์ในอัตราส่วนของผลกำไรต่อต้นทุนอย่างไรเช่น อัตราส่วน 2 : 1 แสดงว่าการลงทุน 1 บาทสร้างมูลค่าทางสังคม 2 บาท โดยหลักการของการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน จะต้องคำนึงการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน และการกำหนดขอบเขตและผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม

ผลลัพธ์ของโครงการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์หลายทาง เช่น การสื่อสารกับผู้ให้ทุนสนับสนุน หรือผู้ประกอบการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เนื่องจากผลลัพธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้นมีทั้งในรูปแบบธรรมและนามธรรม ซึ่งอาจจะทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายสามารถมองเห็นผลลัพธ์จากการลงทุนทางสังคมอย่างชัดเจนว่ามีความคุ้มค่าทางการเงิน อัตราผลตอบแทนทางสังคมที่สื่อสารออกมาในรูปของตัวเลขที่แสดงความคุ้มค่าต่อเงิน 1 บาทที่ได้ลงทุนไปสามารถสะท้อนความหมายที่เห็นชัดเข้าใจได้ง่ายกว่า นอกจากนี้สามารถนำผลงานวิจัยไปออกแบบกระบวนการจัดการภายในโครงการ ทำให้การออกแบบกิจกรรมสามารถตอบโจทย์ความต้องการของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียได้ตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น สามารถแยกแยะวิเคราะห์สัดส่วนผลลัพธ์จากกิจกรรมที่จะจัดขึ้นในอนาคตออกจากผลลัพธ์กิจกรรมในอดีต และสามารถนำผลงานวิจัยนี้ไปต่อยอดในงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ออกแบบปรับปรุงปัจจัยผลตอบแทนทางสังคมของโครงการให้ผลลัพธ์ทางสังคมมีความสอดคล้องกับผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมที่จะจัดขึ้นในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Vallaeys (2011) ที่กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรต่างๆ นั้น ที่ว่าองค์กรทุกภาคส่วนจะต้องมีบทบาทในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยการสนับสนุนบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพในการดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงแก่สังคม โดยมุ่งตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และก่อให้เกิดคุณค่าหรือผลกระทบทางสังคมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม รวมถึงด้านสิ่งแวดล้อม Cambero and Sowlati (2014) ได้กล่าวไว้ว่า ถึงมนุษย์จะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอดและทำให้เกิดการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มและกระบวนการกลุ่มนั้นเกี่ยวข้องกับการแสดงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในท้องถิ่นหรือชุมชน ที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน ทั้งนี้การสร้างสรรคต่างๆ เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาสร้างเป็นมรดกทางสังคมที่ดีงาม โดยสร้างการเรียนรู้ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการติดตามตรวจสอบร่วมกันเกี่ยวกับผลการดำเนินการที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนหลังจากการดำเนินโครงการ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม หรือด้านสิ่งแวดล้อม การประเมินผลลัพธ์ทางสังคมนอกจากจะเป็นกลยุทธ์ที่ช่วยให้ทราบถึงผล การดำเนินโครงการแล้ว ยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการที่ได้ดำเนินการที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการในการวัดประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) เป็นการแสดงถึงผลตอบแทนอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถวัดค่าออกเป็นตัวเลขทางการเงินซึ่งการวัดค่าได้จะสร้างจุดเด่นให้แก่โครงการต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน และช่วยสร้างความมั่นใจในการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) บุคคล กลุ่มคนหรือหน่วยงานที่มีอิทธิพลได้แก่ แหล่งทุน ผู้เข้าร่วมโครงการ สมาชิกในชุมชน หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ อีกทั้งยังทำให้เห็นแนวทางการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

2. คณะผู้ดำเนินโครงการ ผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการกัญชง กลุ่มนวัตกรรมชุมชน(คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ และคนคืนถิ่น) ตัวแทนองค์การบริหารส่วน พัฒนาชุมชนที่มีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่การให้เป็นการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับกัญชง การบริการการจัดการผลิตและการจัดจำหน่าย ซึ่งการแก้ไขปัญหาของข้อจำกัดนั้นโดยนำรูปแบบการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ฯ ไปเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ การสร้างเครือข่าย การท่องเที่ยวชุมชนที่มีการรวมกลุ่มอาชีพในพื้นที่ (Mass Participation) ให้กระจายไปยังพื้นที่ชุมชนรอบ ๆ เพื่อป้องกันการกระจุกตัวและสร้างศักยภาพให้ชุมชนมีความสามารถในผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคตหรือการวิจัยครั้งต่อไป

1. การประเมินผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมนี้ เป็นเครื่องมือการจัดการที่มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมการร่วมมือกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่ดำเนินโครงการ ในการตรวจสอบผลการดำเนินการและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนร่วมกัน คณะผู้ดำเนินโครงการ นอกจากจะใช้มูลค่าหรืออัตราส่วนผลตอบแทนของโครงการในการจัดทำรายงาน ควรมุ่งเน้นการสื่อสารต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนในการแสวงหาความร่วมมือและขยายผลไปยังการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมอื่น ๆ เพื่อให้เห็นภาพของการทำธุรกิจที่สร้างผลตอบแทนทางสังคม อันจะทำให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ดี (Good Practice) ที่จะพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อพัฒนาโครงการให้สร้างมูลค่าหรือคุณค่าต่อสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

2. ผลลัพธ์และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนที่ประเมินได้เป็นการคำนวณและประเมินเฉพาะข้อมูลที่สามารถวัดค่าได้และเป็นมูลค่าที่ได้ ณ ช่วงเวลา ที่ทำการประเมินหรือมูลค่าปัจจุบันเท่านั้น ยังมีมูลค่าที่เกิดจากโครงการ เช่น ความสุขและภาคภูมิใจในตนเอง ความอบอุ่นของครอบครัว และการได้รับการยอมรับในชุมชน เป็นต้น ที่ไม่สามารถวัดได้และไม่ได้นำมาคำนวณ รวมถึงมูลค่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคตหรือในระยะยาว โดยควรใช้ผลการประเมินนี้ร่วมกับรายงานเชิงคุณภาพอื่น ๆ ของโครงการในการพิจารณาเกี่ยวกับผลการดำเนินโครงการ ซึ่งต้องทำการศึกษาวิจัยซ้ำทุก ๆ 1 ปี ร่วมกับการวิเคราะห์ต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ในแต่ละปีอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหา แนวทางการพัฒนาผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณกลุ่มพหุภาคีในการด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกัญชง ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มผู้ประกอบการกัญชง กลุ่มนวัตกรรมชุมชน (คนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่ และคนคืนถิ่น) หน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบลคีรีราษฎร์ พัฒนาชุมชนจังหวัดตาก อำเภอพบพระที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการทำโครงการวิจัยในครั้งนี้และการสนับสนุนโดยสำนักงานวิจัยแห่งชาติ กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุน ววน.) ภายใต้โครงการทุนมหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่)หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ประจำปี 2565

เอกสารอ้างอิง

- Cambero, C., & Sowlati, T. (2014). Assessment and Optimization of Forest Biomass Supply Chains from Economic, Social and Environmental perspectives. A Review of literature. *Renewable and Sustainable*, 36(1), 62-73.
- Food and Drug Administration Narcotics Control Division. (2021). Hemp. Ministry of Public Health. Retrieved March 17, 2023, from <https://mnfda.fda.moph.go.th/narcotic/?p=11575>.
- Joyce, S A., & MacFarlane, M. (2001). *Social Impact Assessment in the Mining Industry: Current Situation and Future Directions*. London: Mining, Minerals and Sustainable Development.
- National Innovation Agency, Thailand. (2020). *SROI CALCULATOR*. Retrieved October 25, 2022, from <https://sroi-calculator.nia.or.th>.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2020). *Report on the Results of Economic and Social Development of the Country*. Bangkok: Office of the National Economic and Social Development Board.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). *Gross Domestic Product Chain Volume Measures 1/2566*. Retrieved April 17, 2023, from https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13214&filename=QGDP_report.
- Pongwiritthon, K. (2018). Development of Information System for Enhancing the Competency in the Competitiveness of Small and Medium Enterprises in Northern Region of Thailand. *WMS Journal of Management Walailak University*, 7(2), 47-63.
- Pongwiritthon, K., Kamchai, K., & Panturee, W. (2022). Social Return on Investment Assessment from Operations of Community-Based Innovation and Career Development Fund: Information Systems for Managing Community Financial Institutions. *Res Militaris*, 12(2), 1174-1184.
- Schlten, P., Nicholls, J., Olsen, S., & Galimidi, B. (2006). *Social Return on Investment: A Guide to SROI Analysis*. Amstele Veen: Lenthe Publishers.
- United Nations Office of Thailand. (2021). *A Decade of Action and Decade of Innovation*. Retrieved March 17, 2023, from <https://thailand.un.org/en/136290-decade-action-decade-innovation>.
- Vallaey, F. (2011). *University Social Responsibility: A Mature and Responsible Definition*. Higher education in the world 5.
- White, H., & Raitzer, D. A. (2017). Impact Evaluation of Development Interventions A Practical Guide. *Asian Development Bank*. Retrieved March 17, 2023, from <http://dx.doi.org/10.22617/TCS179188-2>.